

**Το ΚΕΣΒΙΑΕ (Κέντρο Έρευνας Σχολικού Βιβλίου και
Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης) του Α.Π.Θ.
και η έρευνα των σχολικών βιβλίων της Αλβανίας**

Ισμιρλιάδου Αδελαΐς – Σχολική Σύμβουλος Θεσσαλονίκης

Αποτελεί κοινή παραδοχή το γεγονός ότι το σχολικό εγχειρίδιο αποτελεί για την εκπαίδευση βασικό παράγοντα της διδακτικής διαδικασίας[1]. Σημαντικό ρόλο παίζει στον τρόπο με τον οποίο μεταφέρονται οι γνώσεις αυτές στη νέα γενιά στα πλαίσια της σχολικής διδασκαλίας. Σε μεγάλο βαθμό επίσης το σχολικό βιβλίο διαμορφώνει στους μαθητές στάσεις, συμπεριφορές και ιδεολογία, ασκεί δηλαδή παιδαγωγικές επιδράσεις που αναφέρονται τόσο στη γνωστική όσο και κυρίως στη συναισθηματική σφαίρα της προσωπικότητας, η οποία επηρεάζει τις επιλογές και τη συμπεριφορά του μαθητή. Με αυτή τη λογική έχει αποφασιστική σημασία για τη σχέση και επικοινωνία μεταξύ των ατόμων, των κοινωνικών ομάδων και των λαών. Οι επιστήμονες οι οποίοι από νωρίς ασχολήθηκαν με την μεγάλη σημασία που έχει το σχολικό βιβλίο άρχισαν την έρευνα τον 19ο αι.[2]. Συγκεκριμένα ιδιαίτερη άνθηση γνώρισε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν διαπιστώνεται από τις διεθνείς έρευνες ότι οι πρώην εμπόλεμοι παρουσιάζονται στα σχολικά βιβλία με αμοιβαίες προκαταλήψεις και εχθρικές εικόνες[3]. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η UNESCO πιστεύοντας ότι οι πόλεμοι ξεκινούν από το «μυαλό των ανθρώπων» στη διαμόρφωση του οποίου συμβάλουν και τα σχολικά βιβλία, εντείνει τις προσπάθειές της για τη βελτίωση των σχολικών βιβλίων όσον αφορά τουλάχιστον την εικόνα που δίνουν για τους άλλους λαούς. Με αυτή τη λογική ιδρύονται ερευνητικές μονάδες, κέντρα και ινστιτούτα με σκοπό τη μελέτη σχολικών εγχειριδίων. Το πιο γνωστό ερευνητικό κέντρο είναι το «Ινστιτούτο Georg Eckert για τη Διεθνή Έρευνα Σχολικών Εγχειριδίων», το οποίο ιδρύθηκε το 1951 στο Braunschweig της Γερμανίας και από το 1960 αποτελεί το κέντρο σχολικών βιβλίων του Συμβουλίου της Ευρώπης[4]. Σ' αυτόν τον επιστημονικό τομέα σημαντικό ερευνητικό στόχο αποτελούσε και αποτελεί γενικά και σήμερα ο εντοπισμός και η εξουδετέρωση προκαταλήψεων ανάμεσα σε λαούς και κοινωνικές ομάδες ή μειονότητες, που δημιουργούνται και μεταδίδονται μέσω των σχολικών βιβλίων. Η προσπάθεια αυτή αναφέρεται και εξειδικεύεται σε προβλήματα που σχετίζονται με τις ιστορικές συνθήκες και συγκυρίες οι οποίες τα δημιουργούν[5].

Στην Ελλάδα δεν υπήρξε ανάλογη ερευνητική δραστηριότητα. Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80 ασχολούνταν με τη διερεύνηση αξιών, προτύπων συμπεριφοράς και στερεότυπων ρόλων. Απ' τις αρχές της δεκαετίας του '90 με επίκεντρο τον Τομέα Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. και πρωτεργάτη τον καθηγητή κ. Παναγιώτη Ξωχέλλη αρχίζει μια προσπάθεια διερεύνησης της εικόνας που παρουσιάζουν αρχικά τα ελληνικά σχολικά βιβλία και αργότερα των άλλων βαλκανικών χωρών για τους άλλους λαούς. Εντάσσεται λοιπόν μέσα σ' αυτά τα πλαίσια και η ίδρυση της «Μονάδας Έρευνας Σχολικού Βιβλίου». Η Μονάδα αυτή εντάχθηκε ήδη στο διεθνές δίκτυο ομοειδών Ινστιτούτων και Κέντρων τα οποία λειτουργούν στα πλαίσια της UNESCO και επιδιώκει την επιστημονική ανάλυση σχολικών εγχειριδίων με ιδιαίτερη έμφαση στα εγχειρίδια Ιστορίας που χρησιμοποιούνται στις βαλκανικές χώρες. Εστιακό σημείο της ερευνητικής προσπάθειας αποτελεί ο γεωγραφικός χώρος της Βαλκανικής σε μια ιστορική περίοδο έξαρσης της βίας, του θρησκευτικού φανατισμού και του εθνικισμού. των εθνικιστικών αντιπαραθέσεων και του μεταναστευτικού ρεύματος. Είναι αληθές πως όλες αυτές οι ερευνητικές προσεγγίσεις και αναλύσεις του περιεχομένου όχι μόνο των αλβανικών σχολικών βιβλίων (κυρίως Γλώσσας και Ιστορίας) αλλά όλων των Βαλκανικών Χωρών έχουν ως προοπτική την εξουδετέρωση των προκαταλήψεων και την υπέρβαση της εθνοκεντρικής αντίληψης στα σχολικά βιβλία. Απώτερος στόχος αποτελεί επίσης η καλλιέργεια μιας φιλειρηνικής και ανθρωποκεντρικής νοοτροπίας και αντίστοιχα η τόνωση της εθνικής συνείδησης των μαθητών και μελλοντικών

πολιτών. Η ιδεολογία και η νοοτροπία των σημερινών Αλβανών διαμορφώθηκε εν πολλοίς μέσω της σχολικής εκπαίδευσης. Η μελέτη των παραδοσιακών-ιστορικών θεσμών και αξιών όπως εμφανίζονται στα σχολικά εγχειρίδια αποτελεί βασικό στοιχείο για την κατανόηση των προσπαθειών των Αλβανών για την διαμόρφωση της εθνικής τους ταυτότητας και της ιστορικής τους συνέχειας. Η μελέτη αυτή αποκτά ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον αν αναλογιστούμε ότι και οι Έλληνες «μειονοτικοί» από τον 5ο χρόνο της στοιχειώδους εκπαίδευσής τους λαμβάνουν την ίδια με τους Αλβανούς εκπαίδευση[6]. Η διερεύνηση και η βαθύτερη ανάλυση των αλβανικών βιβλίων της γλωσσικής διδασκαλίας φέρνει καθαρά στο φως τη μεγάλη προσπάθεια που καταβάλλεται από το αλβανικό κράτος για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού. «... όλοι οι Αλβανοί υπήκοοι έπρεπε να μάθουν γραφή και ανάγνωση». Στα βιβλία κυριαρχούν οι παραδοσιακές αλβανικές αξίες αλλά και μια επιφυλακτικότητα για τον σύγχρονο κόσμο. Οι ιστορικές περιπέτειες του λαού διαμορφώνουν την ανδρεία, την αυτοθυσία, την παλικαριά και τις άλλες αξίες που χαρακτηρίζουν τον Αλβανό, όπως η αξία της οικογένειας, η «μπέσα», η φιλοξενία. Όλες αυτές οι αξίες προβάλλονται από τα κείμενα. Ο άνθρωπος εμφανίζεται να διαπλάθεται με σκοπό την ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο όπου κυριαρχούν οι αξίες του Κράτους, του Έθνους. Τα παιδιά έχουν ως πρότυπο την εργασία, την πειθαρχία, την αγάπη και το σεβασμό στους οικείους τους και στους δασκάλους τους[7]. Εμφανίζονται να διαπνέονται από διεθνιστικές αντιλήψεις πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με την πραγματικότητα. Διαβιούν σε ένα κράτος που είναι καχύποπτο έναντι του έξω κόσμου αλλά και των μειονοτήτων. Κυριαρχεί στα σχολικά βιβλία η πίστη στις αρχές και τα ιδανικά της πατρίδας. Οι νέοι διδάσκονται την υπακοή και το σεβασμό στο σχολείο, τους γονείς, τη μάθηση. Παιδαγωγούνται με τις αρχές που πηγάζουν από το ιστορικό παρελθόν της χώρας και από την τρέχουσα ανάγκη για εργασία. Οι εθνοκεντρικές αναφορές μοιάζουν ασταθείς επιστημονικά, ενώ απουσιάζει κάθε θρησκευτική αναφορά αλλά και αναφορά στις μειονότητες. Τα βιβλία διακατέχονται από έναν έντονο ρομαντισμό και πατριωτισμό μέσω συμβόλων και σημαιών[8].

Τα σχολικά βιβλία στοχεύουν στην κωδικοποίηση στόχων και πληροφοριών εκ των προτέρων καθορισμένων. Μέσω της διδασκαλίας και των άλλων διαδικασιών μάθησης οι μαθητές γίνονται αποδέκτες συγκεκριμένων αρχών, προτύπων και αξιών που επιδιώκει να τους εμφυσήσει το κάθε κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Στα αλβανικά βιβλία η γλωσσική διδασκαλία αποτελεί το μέσο για την δημιουργία μιας κοινωνικής ομοιογένειας πάντα βάσει των αρχών που έχει προδιαγράψει το κοινωνικό-πολιτικό σύστημα.

Στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας[9] οι Αλβανοί παρουσιάζονται ως μια από τις παλιότερες αυτόχθονες οντότητες της Βαλκανικής. Η καταγωγή τους ανάγεται στους Ιλλυριούς, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της σημερινής Αλβανίας, ίδρυσαν οικισμούς αρχικά και πόλεις αργότερα και ασχολήθηκαν βασικά με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Γίνεται αναφορά εξάλλου στις πολεμικές συγκρούσεις τις οποίες είχαν με γειτονικούς λαούς. Αναφέρονται επίσης οι ελληνικές αποικίες στα παράλια (Δυρράχιο, Απολλωνία κ.α.) του 7ου-6ου αι. π..Χ. Το Ιλλυρικό βασίλειο του 3ου αι. το οποίο που ιδρύεται γύρω από τη Σκόδρα, κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους το 168 και έκτοτε η περιοχή αποτελεί τη ρωμαϊκή επαρχία του «Ιλλυρικού». Στις πεδινές περιοχές κατά μήκος της Εγνατίας οι επιδράσεις (οικονομικές, πολιτιστικές κ.ά.) των Ελλήνων-Ρωμαίων αρχικά και Οθωμανών αργότερα εμφανίζονται πολύ πιο έντονες απ' ό,τι στο Βορρά. Στα σχολικά βιβλία δεν γίνεται λόγος για τις πολυποίκιλες διαφορές των δύο φύλων που κατοικούσαν τη χώρα (Γκέκηδες στο Βορρά και Τόσκηδες στο Νότο) και που φυσικό τους σύνορο αποτελούσε ο Γενούσος (Σκούμπι) ποταμός. Η βυζαντινή εποχή παρουσιάζεται στα βιβλία εν συντομία, ενώ δεν αναφέρονται οι βυζαντινοί συγγραφείς που για πρώτη φορά κάνουν λόγο και χρήση του ονόματος «Αλβανοί» (Μιχαήλ Καμενιάτης, Άννα Κομνηνή). Σύντομες-επιγραμματικές αναφορές γίνονται για το μεσαιωνικό πριγκιπάτο της Σκόδρας και το πριγκιπικό γένος των Μπάλσα (14ος αι.). Η κυρίως προσπάθεια ανασύνθεσης της μεσαιωνικής ιστορίας τους θα στραφεί γύρω απ' τη ζωή και τη δράση του Γεωργίου Καστριώτη-Σκεντέρμπεη, ο οποίος τον 15ο αι. ήταν ο υποκινητής και πρωτεργάτης

της αντίστασης κατά των Οθωμανών. Η παρουσίαση του Καστριώτη θα λάβει μέσω των σχολικών βιβλίων επική μορφή.

Από τα βιβλία ιστορίας λείπουν οι αναφορές στην ύπαρξη πολλών Αλβανών μουσουλμάνων, οι οποίοι ανέλαβαν υψηλότατα αξιώματα στην οθωμανική διοίκηση (λ.χ. οι Κοργιλι), οι οποίοι με τη δράση τους ανέστειλαν την παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Δεν τίθεται εξάλλου το ζήτημα της συνύπαρξης στο χώρο διαφορετικών θρησκειών και δογμάτων (Μουσουλμάνοι, Ορθόδοξοι, Καθολικοί) αλλά και των πολιτισμικών, φυλετικών, διοικητικών, γλωσσικών διαφορών οι οποίες συντέλεσαν, ώστε οι Αλβανοί να ξεσηκωθούν τελευταίοι από τους άλλους λαούς της Βαλκανικής εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας. Όσον αφορά την στάση έναντι του «άλλου», οι Οθωμανοί Τούρκοι παρουσιάζονται αρνητικά. Η στάση έναντι των άλλων λαών της εποχής του Γεώργιου Καστριώτη-Σκεντέρμπεη είναι καινοφανής και υπερφίαλη «ενώ χαιρετούν με σεβασμό την αλβανική σημαία, ταυτόχρονα οι ίδιοι τρέμουν τον Οθωμανικό κίνδυνο και τις επιδρομές των Τούρκων»^[10]. Για την οθωμανική περίοδο αναφέρεται ότι η Πύλη επέβαλε βαριά φορολογία στους αγροτικούς πληθυσμούς, μέτρα που έθιγαν τα τοπικά παραδοσιακά προνόμια και το μέτρο της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας.

Η γέννηση του αλβανικού εθνικισμού μετά την Ανατολική κρίση του 1875-78 και η ίδρυση της «Λίγκας της Πρισρένης» αποτέλεσαν την απαρχή ενός αγώνα που έληξε με την ίδρυση της ανεξάρτητης Αλβανίας το 1912^[11]. Στα σχολικά βιβλία υπάρχουν λυρικές αναφορές στους πρωτεργάτες των αλβανικών εθνικών κινήσεων που έδρασαν στο εξωτερικό (Αίγυπτο, Ρουμανία, Κάτω Ιταλία κ.α.) με σκοπό τη διάδοση των ιδεών του αλβανισμού και την ίδρυση σχολείων. Εκτενείς αναφορές γίνονται στη ζωή και το έργο των Αδελφών Frasheri, του Χριστοφορίδη, του Βελκιχάρτζη, του Jeronimo de Rada κ.ά. Δεν γίνεται ωστόσο λόγος στους ελληνικούς πληθυσμούς του Νότου και την παραβίαση των δικαιωμάτων τους.

Ένα από τα μεγαλύτερα κεφάλαια στην διδασκαλία της αλβανικής ιστορίας καλύπτει η προβολή του λαϊκό-απελευθερωτικού αγώνα του 1941-44. Ακόμα και στα μετασοσιαλιστικά εγχειρίδια προβάλλεται έντονα η δράση του λαού, η ικανότητα του Εμβέρ Χότζα. Εθνικιστική είναι επίσης και η προβολή της μεταπολεμικής ιστορίας της χώρας^[12]. Τόσο η συνεργασία με την ΕΣΣΔ και με την Κίνα όσο και ο κατοπινός ολοκληρωτικός απομονωτισμός της ερμηνεύονται μέσω της προσπάθειας για την αυτενεργή οικονομική πρόοδο. Τυπική τέλος είναι η αναφορά στη διακυβέρνηση της χώρας από τον Ραμίζ Αλία, τον τελευταίο κομμουνιστή της Αλβανίας.

Σε γενικές γραμμές η προβολή της αλβανικής ιστορίας στρέφεται γύρω από 5 βασικά θέματα. Η αναγωγή της καταγωγής στους Ιλλυριούς και αναφορά στην οργάνωσή τους, η αναφορά στην εθνική τους αφύπνιση στα χρόνια του Σκεντέρμπεη, η πολύχρονη προσπάθειά τους για εθνική ενότητα, η ίδρυση του αλβανικού κράτους το 1912 και η προβολή του λαϊκό-απελευθερωτικού αγώνα (1941-44) και η επιβολή ενός ιδιότυπου κομμουνιστικού καθεστώτος.

Τα νέα βιβλία έχουν αποβάλει κάπως τον έντονο κομματικό χρωματισμό και την αίσθηση της κοινωνικής τελειότητας που πρέσβευαν παλιότερες σχολικές εκδόσεις. Τα συγκεκριμένα βιβλία τόσο της γλώσσας όσο και της Ιστορίας αποτελούν αντικείμενο έρευνας μαζί με τα αντίστοιχα βιβλία των άλλων βαλκανικών χωρών από τη Μονάδα Έρευνας του Σχολικού Βαλκανικού Βιβλίου του Α.Π.Θ. στα πλαίσια ερευνητικού προγράμματος επιδοτούμενου από το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας. Τα πορίσματα της έρευνας θα δημοσιευθούν σύντομα.

Η σχολική εκπαίδευση στην Αλβανία βασίζεται στην υποχρεωτική παρακολούθηση του οκτάχρονου ενιαίου σχολείου^[13]. Το σχολείο αυτό διαρθρώνεται σε δύο κύκλους των τεσσάρων τάξεων. Στις τέσσερις πρώτες τάξεις διδάσκει ένας δάσκαλος και στις τέσσερις τελευταίες διδάσκουν καθηγητές ειδικοτήτων. Η επόμενη βαθμίδα εκπαίδευσης περιλαμβάνει το τετράχρονο Γυμνάσιο που αντιστοιχεί με το ελληνικό. Λύκειο και τη δευτεροβάθμια Τεχνική Εκπαίδευση. Στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνονται τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα (μέχρι την αλβανική μεταπολίτευση ονομάζονταν Ινστιτούτα). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια περιλαμβάνεται και η

ελληνόγλωσση εκπαίδευση της ελληνικής μειονότητας. Στο τετράχρονο σχολείο όλα τα μαθήματα διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα, ενώ οι μαθητές διδάσκονται και την αλβανική γλώσσα. Από την 5η τάξη ως την 8η οι ώρες διδασκαλίας των μαθημάτων στην ελληνική γλώσσα μειώνονται, ενώ σε αντίθεση αυξάνονται οι ώρες διδασκαλίας στην αλβανική γλώσσα[14]. Από το 1994 και μετά διδάσκονται στην αλβανική γλώσσα και οι θετικές επιστήμες (μαθηματικά, φυσική, χημεία) που παλιότερα διδάσκονταν στα ελληνικά. Τα ελληνικά διδάσκονται στο Γυμνάσιο-Λύκειο από το 1995-96 για 2 ώρες εβδομαδιαίως στις δύο πρώτες τάξεις. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα ελληνικά διδάσκονται μόνο στα σχολεία της αναγνωρισμένης μειονοτικής ζώνης[15]. Ελληνικά διδάσκονται και στη Μέση Παιδαγωγική Σχολή του Αργυροκάστρου. Οι απόφοιτοι της Σχολής αυτής, σε ηλικία μόλις 17 ετών και με πολλές παιδαγωγικές και επιστημονικές αδυναμίες, καλούνται να διδάξουν στα τετράχρονα σχολεία της ελληνικής μειονότητας. Τέλος, στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου λειτουργεί από το 1993 Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας.

Η σπουδαιότητα των σχολικών εγχειριδίων είναι σημαντική όχι μόνο για τη διδακτική πράξη αλλά και γιατί τα εγχειρίδια αυτά αποτελούν συχνά τα μοναδικά βιβλία που διαβάζουν ορισμένοι μαθητές σε ολόκληρη τη ζωή τους. Η χρησιμότητα των βιβλίων αυτών αποκτά μεγαλύτερη ακόμα αξία για τους μαθητές της ελληνικής μειονότητας που και την ελληνική γλώσσα δεν διδάσκονται με επάρκεια και οι ίδιοι ενδεχομένως να μην διαθέτουν βιβλία με εξωσχολικό περιεχόμενο[16]. Στα Αναγνωστικά των οκτάχρονων ελληνικών σχολείων, τα περισσότερα κείμενα αποτελούν μετάφραση των αντίστοιχων αλβανικών. Υπάρχουν όμως και κείμενα που έχουν γραφεί απευθείας στην ελληνική (π.χ. Αλφαβητάριο, Γραμματική). Σε γενικές γραμμές η παρουσία κειμένων ελλήνων συγγραφέων είναι περιορισμένη, ενώ απουσιάζει σχεδόν πλήρως η σύγχρονη νεοελληνική λογοτεχνία. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των κειμένων που περιλαμβάνονται στα Αναγνωστικά της ελληνικής μειονότητας είναι η χρήση λεξιλογίου που χρησιμοποιείται αποκλειστικά στην περιοχή (ιδιωματισμοί, αλβανικές εκφράσεις και λέξεις). Συχνά εξάλλου παρατηρείται μια έλλειψη σαφήνειας στο γραπτό λόγο που αντικατοπτρίζει μια αντίστοιχη έλλειψη στον προφορικό λόγο των κατοίκων της περιοχής. Η λανθασμένη μετάφραση μερικών επιστημονικών όρων και η κατά λέξη μετάφραση αλβανικών κειμένων που σημειώνεται συχνά έχει ως αποτέλεσμα την δυσκολία κατανόησης του περιεχομένου των βιβλίων. Στα Αναγνωστικά έντονη είναι και η προσπάθεια διδασκισμού μέσω γνωμικών και παροιμιών, αλλά και αναφορών στον απελευθερωτικό αγώνα του αλβανικού λαού[17]. Προβλήματα στη δομή της ύλης παρουσιάζουν και τα βιβλία Ελληνικής Γλώσσας (Γραμματικής) που, αν και αποτελούν αντιγραφή της ελληνικής σχολικής γραμματικής, δομούνται με τρόπο παρωχημένο. Τέλος, πολλά από τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται λόγω της αναφοράς τους στις ιδιόζουσες συνθήκες κατοχής και αντίστασης και τις μεταπολεμικές εξελίξεις στην Αλβανία προβάλλουν μια αρνητική εικόνα για τους άλλους βαλκανικούς λαούς. Το μάθημα της Ιστορίας διδάσκεται στην ελληνική γλώσσα από την 4η ως την 7η, ενώ παράλληλα διδάσκεται και στην αλβανική γλώσσα. Η ύλη που καλύπτουν τα συγκεκριμένα βιβλία αφορούν στοιχεία από την Αλβανική Ιστορία, στοιχεία από την Αρχαία και Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία.

Τα ιστορικά εγχειρίδια αν και μεταφράστηκαν στα ελληνικά, δεν εκδόθηκαν και δεν διανεμήθηκαν στα μειονοτικά σχολεία ύστερα από παρέμβαση της ελληνικής πολιτείας, καθώς διαπιστώθηκαν ιστορικές και επιστημονικές ανακρίβειες που αφορούσαν και την Ελλάδα[18]. Με σεβασμό προς το έργο της φιλολογικής επιμέλειας και επιστημονικής στήριξης των βιβλίων αυτών από το ΕΙΥΑΠΟΕ, δε γίνεται αναφορά στα θέματα που δεν ανταποκρίνονται στην ιστορική αλήθεια και τα οποία πρέπει να διαφοροποιηθούν ή να απαλειφθούν από τα βιβλία της Ιστορίας[19]. Αυτό συμβαίνει διότι τα βιβλία δεν έχουν διανεμηθεί μεταφρασμένα στα σχολεία της ελληνικής μειονότητας, διότι δημιουργούν έντονες ενστάσεις για το περιεχόμενό τους από την ελληνική Πολιτεία. Στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν νέα βιβλία

Ιστορίας ευελπιστούμε ότι θα ανταποκρίνονται στην ιστορική αλήθεια και θα συμβάλουν στην αλληλοκατανόηση και την φιλία των δύο λαών[20].

Συμπερασματικά, οι αδυναμίες των βιβλίων γλώσσας είναι οι εξής:

Ο διαχωρισμός της γλωσσικής διδασκαλίας ανάμεσα στη λογοτεχνική επεξεργασία του κειμένου και την γραμματική διδασκαλία είναι τόσο έντονη που δεν βοηθάει στην επίτευξη του κοινού στόχου δηλ. της γλωσσικής διδασκαλίας. Εξάλλου, οι αδυναμίες και τα λάθη στη χρήση της ελληνικής γλώσσας είναι εν μέρει δικαιολογημένα, αφού οι μεταφραστές υποχρεώθηκαν να μάθουν τα ελληνικά στα γεωγραφικά πλαίσια της μειονότητας και δεν είχαν για δεκαετίες με τα ελληνικά της μητρόπολης. Τα βιβλία της μειονότητας βρίσκονται σε μια συνεχή μετεξέλιξη αντίστοιχη των αλβανικών βιβλίων. Έτσι, αλλάζουν συχνά ύλη και δομή στην προσπάθεια να απαλλαγούν από τις αρνητικές αναφορές του παρελθόντος και να προσαρμοστούν στα νέα επιστημονικά δεδομένα[21]. Εκτός από τα βιβλία της Γλώσσας και της Ιστορίας που παρουσιάζουν μεγάλες αδυναμίες, τα βιβλία των άλλων μαθημάτων κρίνονται ικανοποιητικά. Θα μπορούσαν πιθανώς να επέλθουν κάποιες αλλαγές στη μορφή παρουσίασης της ύλης ώστε να γίνεται πιο κατανοητή[22]. Επίσης, ο ρόλος της εικόνας ως στοιχείου που έλκει την προσοχή του μαθητή και βοηθάει στην κατανόηση είναι σημαντικός. Ωστόσο, οι εικόνες των παλιότερων βιβλίων που ήταν υποταγμένες στην θεωρία του «σοσιαλιστικού ρεαλισμού», είναι στατικές και προωθούν την «σοσιαλιστική και εθνική δράση των Αλβανών»[23]. Επιβάλλεται η αλλαγή των εικόνων με απώτερο στόχο να γίνουν τα βιβλία των μειονοτικών πιο θελκτικά.

Ένα πολύ βασικό παράγοντα αποτελεί και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα νέα δεδομένα τόσο της σχολικής πραγματικότητας όσο και των αλλαγών στα σχολικά εγχειρίδια. Μ' αυτή τη λογική η πρώτη επαφή μεταξύ ελλήνων και αλβανών εκπαιδευτικών για την επιμόρφωση των μειονοτικών δασκάλων έγινε το 1988 με τη μετάβαση Ελλήνων στην Αλβανία. Μετά το 1992 υλοποιήθηκαν προγράμματα επιμόρφωσης του Υπουργείου Εθ. Παιδείας και στη συνέχεια του ΕΙΥΑΠΟΕ. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία παρουσιάζει ιδιαιτερότητες. Καταρχήν, το σύστημα της εκπαίδευσής τους είναι διαφορετικό και ανεξάρτητο του ελληνικού. Οι δάσκαλοι των τετράχρονων ελληνικών σχολείων είναι απόφοιτοι της Μέσης Παιδαγωγικής Σχολής, το επίπεδο της οποίας είναι κατώτερο των Λυκείων. Ακόμα και όσοι συνεχίζουν τις σπουδές τους στο Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου δεν λαμβάνουν παιδαγωγική κατάρτιση για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Την ίδια ώρα οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν στο αντίστοιχο τετράχρονο αλβανικό σχολείο είναι απόφοιτοι του Γενικού Λυκείου και του τριχρονου Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Η διαφοροποίηση αυτή καθιστά ακόμα πιο επιτακτική την αναβάθμιση της διδασκαλίας των ελληνικών στα Λύκεια αλλά και την ίδρυση ενός Παιδαγωγικού Τμήματος Δασκάλων στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου. Άλλα προβλήματα στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών προκάλεσε και το καθεστώς το οποίο κυβερνούσε την Αλβανία τα 50 τελευταία χρόνια και στέρησε τους εκπαιδευτικούς από την επαφή με τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις. Όσον αφορά την ελληνική μειονότητα τα πρώτα βιβλία για τη γλώσσα δεν ήταν απαλλαγμένα από το διδακτισμό και τις ηθικές παραινήσεις των παλιότερων βιβλίων. Σταδιακά άρχισαν να προσαρμόζονται περισσότερο στα ελληνικά σχολικά βιβλία. Μεγάλο πρόβλημα εξάλλου αποτελεί και η φυγή προς την Ελλάδα ενός μεγάλου αριθμού μαθητών και εκπαιδευτικών με αποτέλεσμα να κλείνουν πολλά μειονοτικά σχολεία. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία βασιζόταν σε 3 επάλληλους κύκλους (σχολική μονάδα-ευρύτερη εκπαιδευτική περιφέρεια ανά ειδικότητα-ανά Νομό). Οι εκπαιδευτικοί της μειονότητας είχαν στερηθεί για δεκαετίες την επαφή με την Ελλάδα και δεν μπορούσαν να γνωρίσουν τον ελληνικό πολιτισμό (μνημεία, μουσεία κ.ά.) λόγω της έλλειψης ελληνοαλβανικών πολιτιστικών ανταλλαγών. Επίσης, το κλίμα του Ψυχρού Πολέμου που επικρατούσε αυτή την εποχή, αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για μια νηφάλια προσέγγιση

των ελληνοαλβανικών ιστορικών θεμάτων από αρμόδιους φορείς αποτρέποντας έτσι την εξάλειψη των ιστορικών προκαταλήψεων και διαφορών.

Το πρώτο πρόγραμμα ανταλλαγών με την Αλβανία έγινε από τις 24 ως τις 31 Μαΐου 1988 στα πλαίσια του προγράμματος μορφωτικών ανταλλαγών μεταξύ των δύο χωρών. Οι τέσσερις Έλληνες εκπαιδευτικοί που πήγαν στην Αλβανία είχαν σαν αποστολή την καταγραφή θεμάτων που αφορούσαν τη διδασκαλία των ελληνικών (γλώσσα, ιστορία, πολιτισμός κ.ά.) και την υποβολή προτάσεων. Οι εκπαιδευτικοί που πρωτοπήγαν ελάχιστη γνώση είχαν όχι μόνο για τα εκπαιδευτικά ζητήματα της μειονότητας αλλά και για την γενικότερη κοινωνική & πολιτική κατάσταση της χώρας. Επιπλέον, οι δυσκολίες ήταν πολλές καθώς οι Αλβανοί υπεύθυνοι τότε ενδιαφέρονταν περισσότερο για την ανάπτυξη ενός τουριστικού προγράμματος παρά για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Η ενημέρωση ήταν γενική και δεν μπορούσε να έχει κανένα πρακτικό αποτέλεσμα, αφού η ενημέρωση και των δύο πλευρών δεν ήταν επαρκής.

Στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν συνολικά 6 επιμορφωτικά προγράμματα με τη χρηματοδότηση της Διεύθυνσης Διεθνών Σχέσεων και Εκπαιδευτικών Ανταλλαγών του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και του ΕΙΥΑΠΟΕ. Οι εκπαιδευτικοί που έλαβαν μέρος στα προγράμματα ήταν δάσκαλοι του τετράχρονου και φιλόλογοι του οκτάχρονου σχολείου, καθώς και διδάσκοντες την ελληνική γλώσσα σε φροντιστηριακό επίπεδο. Ειδική κατηγορία αποτέλεσαν οι φοιτητές του τμήματος Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου. Τα προγράμματα έγιναν στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Το πρώτο σεμινάριο για την επιμόρφωση εκπαιδευτικών διαφόρων ειδικοτήτων πραγματοποιήθηκε από 1 ως 30 Σεπτεμβρίου 1992 με φορέα το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και μετείχαν 50 εκπαιδευτικοί. Στόχος ήταν η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, της ιστορίας, του πολιτισμού, καθώς και η ξενάγηση σε αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους. Τα κύρια προβλήματα ήταν οργανωτικά, καθώς πολλοί από τους εκπαιδευτικούς που εκλήθησαν αγνοούσαν την πρόσκλησή τους γιατί βρίσκονταν στην Ελλάδα. Επιπλέον υπήρχε αβεβαιότητα για την ημερομηνία έναρξης των μαθημάτων στα σχολεία, αλλά και έλλειψη ενημέρωσης κυρίως για τη γνώση της ελληνικής από τους μετέχοντες στο πρόγραμμα. Στο πρόγραμμα μετείχαν δάσκαλοι που δίδασκαν και στο ελληνόγλωσσο και στο αλβανόγλωσσο τετράχρονο σχολείο, καθώς και καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων. Η πολυποίκιλη σύνθεση των εκπαιδευτικών επέτρεψε τη μελέτη του αλβανικού εκπαιδευτικού συστήματος στο σύνολό του. Οι Έλληνες εκπαιδευτικοί γνώριζαν ικανοποιητικά τα ελληνικά αλλά δε γνώριζαν παλιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας. Αντίθετα, σημαντικά προβλήματα στη χρήση ελληνικής είχαν οι ελληνικής καταγωγής δάσκαλοι που δίδασκαν στο οκτάχρονο και τετράχρονο αλβανικό σχολείο. Τις ίδιες δυσκολίες είχαν και οι Μαθηματικοί-Φυσικοί που δίδασκαν τα μαθήματά τους στην αλβανική γλώσσα[24].

Το επόμενο πρόγραμμα αφορούσε την επιμόρφωση εκπαιδευτικών φροντιστηρίων και πραγματοποιήθηκε το διάστημα από 20 Αυγούστου ως 20 Σεπτεμβρίου 1993 με φορέα και πάλι το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας. Στόχος ήταν η επιμόρφωση εκπαιδευτικών που δίδασκαν τα ελληνικά σε φροντιστηριακό επίπεδο σε περιοχές που δεν επιτρεπόταν η ίδρυση και λειτουργία ελληνογλωσσών σχολείων. Από τα βασικότερα προβλήματα ήταν το χαμηλό επίπεδο γνώσης ελληνικών των δασκάλων, αφού οι πόλεις καταγωγής τους δεν είχαν ελληνικά σχολεία (εκτός από το Δέλβινο και του Αγ. Σαράντα). Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι η πλειοψηφία των συμμετασχόντων Αλβανών ήταν Χριστιανοί. Οι πρώτες προσπάθειες για την λειτουργία φροντιστηρίων ξεκίνησαν το 1993 αλλά τα περισσότερα άρχισαν να λειτουργούν το 1995 (κυρίως στην περιφέρεια Αργυροκάστρου). Ο αριθμός των μαθητών υπέρβαινε τους 1000 και ήταν κυρίως ηλικίας 8-14. Τα περισσότερα παιδιά που παρακολουθούσαν τα φροντιστήρια ήταν αλβανικής εθνικότητας. Από τους βασικούς λόγους που τα Αλβανόπουλα μάθαιναν ελληνικά ήταν η επιθυμία τους να δουλέψουν στην Ελλάδα και ενδεχόμενα στην Αλβανία σε ελληνικές επιχειρήσεις. Η

συγγραφή ενός κοινού εγχειριδίου για την ελληνική γλώσσα στην Αλβανία είναι δύσκολη, λόγω της εθνικής και θρησκευτικής ανομοιογένειας των Αλβανών (Αλβανοί, «Μειονοτικοί», Ορθόδοξοι, Μουσουλμάνοι). Τα βιβλία που απευθύνονται στα Ελληνόπουλα της Γερμανίας δεν είναι κατάλληλα για τα παιδιά της μειονότητας στην Αλβανία. Στα πλαίσια του συγκεκριμένου προγράμματος έγινε προσπάθεια να δοθούν βασικά στοιχεία για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας, στη Διδακτική Μεθοδολογία της Γλώσσας και επιπλέον να προσφερθεί μια ευρύτερη Παιδαγωγική κατάρτιση με έμφαση σε θέματα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και θέματα Θρησκείας.

* Κέντρο Έρευνας Σχολικών Βιβλίων και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Φιλοσοφική Σχολή, Τομέας Παιδαγωγικής (Research Center for Textbooks and Intercultural Studies, Aristotle University of Thessaloniki, Faculty of Philosophy, Department of Education), Thessaloniki 2000.

[1] Βλ. Παναγιώτης Ξωχέλλης, «Η έρευνα των σχολικών εγχειριδίων -Προβλήματα και διαπιστώσεις» (στο Σχολικά Εγχειρίδια Βαλκανικών Χωρών, Μονάδα Έρευνας Σχολικού Βιβλίου Α.Π.Θ., Θεσ/νίκη 1995), σ. 9, όπου πρβλ. κυρίως Α. Καψάλη, Δ. Χαραλάμπους, Σχολικά Εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική, σελ.127,132...ιδ. Έκδοση, Θεσ/νίκη.

[2] Βλ. Ξωχέλλης, ό.π., σ. 9, όπου πρβλ. Κ-Π. Fritzsche, Τα σχολικά εγχειρίδια ως αντικείμενο έρευνας, στο περιοδικό Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 17/1992, σελ. 173-181.

[3] Σωφρόνης Χατζησαββίδης, «Η Μονάδα Έρευνας Σχολικού Βιβλίου του Τομέα Παιδαγωγικής του Α.Π.Θ.: Η έρευνα των σχολικών βιβλίων των Βαλκανικών χωρών», Πρακτικά Παιδαγωγικού Συνεδρίου, Πάτρα 1997.

[4] Χατζησαββίδης, ό.π.

[5] Ξωχέλλης, ό.π., σ. 9.

[6] Αδελαΐς Ισμουρλιάδου, «Η ιστορική πορεία και η εθνική ταυτότητα των Αλβανών στα σχολικά βιβλία Ιστορίας τους», άρθρο στην έκδοση της Μονάδας Έρευνας Σχολικού Βιβλίου Α.Π.Θ., Σχολικά Εγχειρίδια Βαλκανικών Χωρών, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 133-139.

[7] Αθανάσιος Παπάς, «Αξίες, πρότυπα και η εικόνα του «άλλου» στα Βαλκανικά Βιβλία γλωσσικής διδασκαλίας», (στο Σχολικά Εγχειρίδια Βαλκανικών Χωρών, Τομέας Παιδαγωγικής-Μονάδα Σχολικού βιβλίου Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη 1995, όπου πρβλ. Σήψη Μπουζάκη, Συγκριτική Παιδαγωγική, Αθήνα 1988, σ. 178.

[8] Παπάς, ό.π., σ. 129, πρβλ. Radovicka L., Guha Shqipe I, Tirane 1975, σ. 5.

[9] Πρόκειται για τα βιβλία της 4ης και 5ης τάξης *Te njohim historine e popullit tone* (Να γνωρίσουμε την Ιστορία του λαού μας). Τίρανα 1992 και της 8ης τάξης *Historia e Shqiperise* (Ιστορία της Αλβανίας), Τίρανα 1992 και Pollo-Puto, «Η Ιστορία της Αλβανίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα», (μετάφραση Μπ. Ακτσόγλου), Θεσσαλονίκη.

[10] Παπάς, ό.π., σ. 132.βλ. επίσης Νυσταζοπούλου Πελεκίδου Μ., Οι Βαλκανικοί λαοί, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 273.....,

[11] Adela Ismirliadou, Greek Education in Southern Alabania in the 19th century until the founding of the Albanian State, Education in Balkans: From the enlightenment to the founding of the Nation – States, Balkan Society for Pedagogy and Education, Kiriakidis 2000.

[12] Κωφός Ευάγγελος, Το Κοσσυφοπέδιο και η Αλβανική ολοκλήρωση, Το άγχος του χθες – το άγχος του αύριο, Παπαζήσης, Αθήνα, 1998 και Σφέτας Σπυρίδων, Κεντρικής Κυριάκος, Οι Αλβανοί των Σκοπίων, Θέματα Εθνοτικής Συνύπαρξης, ΙΜΧΑ – 264, Θεσ/νίκη 1995.

[13] Γεώργιος Καψάλης. «Η εκπαίδευση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία», Αθήνα 1996 όπου πρβλ. Σ. Μπουζάκης. Συγκριτική Παιδαγωγική II, εκδ. Gutenberg 1990, σ. 167-180, S. Pollo – A. Puto, Ιστορία της Αλβανίας από την αρχαιότητα μέχρι

σήμερα, ό.π., σ. 330 κ.ε., Γ. Παπαδόπουλος, Η εθνική ελληνική μειονότητα εις την Αλβανία και το σχολικόν αυτής ζήτημα, Ιωάννινα 1981.

[14] Καψάλης, ό.π., σ. 135 πρβλ. Programet e Landere abetare, gjuhe e Lexim Letrar Grek, per shkollat e minoritetit grek, hartoi grupi i autorere prane ISP, Shkurt 1995, s. 2-20.

[15] Καψάλης, ό.π., σ. 135, πρβλ. Β. Κόντης, Ευαίσθητες ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20ο αιώνα, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 174. πρβλ. Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολόπουλος Η. (επιμ.) Ο Ελληνισμός της Αλβανίας, ΕΛΙΑΜΕΠ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1995.

[16] Καψάλης, ό.π., σ. 17. Το Πρόγραμμα για τη φιλολογική επιμέλεια και επιστημονική στήριξη των βιβλίων της μειονότητας χρηματοδοτήθηκε από το ΕΙΥΑΠΟΕ. Το ΕΙΥΑΠΟΕ ανέλαβε επίσης την έκδοση αυτών των βιβλίων, έχοντας ασφαλώς την έγκριση της αλβανικής κυβέρνησης. Τα γλωσσικά βιβλία της μειονότητας, για τα οποία γίνεται λόγος στη συγκεκριμένη μελέτη, υπήρχαν στα σχολεία ως το φετινό σχολικό έτος.

[17] Γ.Δ. Καψάλης. «Η εκπαίδευση της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας», Αθήνα 1996, σ. 21-26, όπου παραπέμπει στα Αναγνωστικά 1ης, 2ης, 3ης, 5ης, 7ης, 8ης τάξης.

[18] Καψάλης, ό.π., σ. 150.

[19] Καψάλης, ό.π., σ. 33.

[20] Καψάλης, ό.π., σ. 35. Για τη διεθνή συνεργασία που απαιτείται τουλάχιστον ως προς τη διδακτική μεθοδολογία, κατά τη συγγραφή νέων διδακτικών εγχειριδίων βλ. J.P. Farrel - S.P. Heyneman & Postlethwaite T.N. (eds), The International Encyclopedia of Education. Research and Studies, Oxford 1990, σ. 663-669.

[21] Καψάλης, ό.π., σ. 35.

[22] Καψάλης, ό.π., σ. 36. Για την ποιοτική αναβάθμιση των σχολικών εγχειριδίων κατά τα τελευταία χρόνια βλ. H.S. Verduin-Muller, «The Future of the Geography and History Textbook. The «old» textbook and the «new» media», Internationale Schullbuchforschung, 11 (1989), 367-376, 374.

[23] Καψάλης, ό.π., σ. 36 όπου πρβλ. Th. Van Leeuwen, «The Schoolbook as a Multimodal Text», Internationale Schulbuchforschung 14 (1992) 35-38, 36. Α.Γ. Καψάλης - Δ.Φ. Χαραλάμπους, «Σχολικά Εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική», Θεσσαλονίκη 1993, σ. 109-117.

[24] Καψάλης, ό.π., σ. 67 και 70. Τα Μαθηματικά και η Φυσική διδάσκονταν στα Αλβανικά. Τη διετία 1992-1994 διδάσκονταν στα ελληνικά, ενώ από το 1995 και εξής διδάσκονται στα αλβανικά και πάλι.